

*Др Слободан П. Орловић, редовни професор
Универзитет у Новом Саду
Правни факултет у Новом Саду
S.Orlovic@pf.uns.ac.rs*

*Др Најица Н. Рајић, асистент са докторатом
Универзитет у Новом Саду
Правни факултет у Новом Саду
N.Rajic@pf.uns.ac.rs*

УЛОГА УСТАВНОГ СУДА У РАЗВОЈУ УСТАВНИХ СИСТЕМА ИТАЛИЈЕ И СРБИЈЕ*

Сажетак: Уставни суд, као посебна институција у систему централизоване контроле уставности, заузима значајно место у модерној уставној држави. Овај рад има за циљ да укаже на специфичности уставних судова Италије и Србије и њихову улогу у развијању уставних система ових држава. Анализа обухвата обим и квалитет надлежности ових уставних судова; начин на који интерпретирају устав у вријењу својих надлежности као и квалитет дијалога који развијају са судским и политичким органима. Посебан осврт је учињен на улогу Уставног суда Италије у заштити уставног идентитета на наднационалном нивоу који, чини се, заузима кључно место у развоју европског конституционализма данас.

Кључне речи: уставни суд, уставни систем, Италија, Србија.

1. УВОД

Уставни суд, као посебна институција у систему централизоване контроле уставности, заузима значајно место у модерној уставној држави. Овај орган се мање-више јасно позиционирао у уставним системима тзв. старијих демократија (у којима постоји), док у тзв. државама у транзицији, чини се,

* Рад представља резултат истраживања на пројекту „Правна традиција и нови правни изазови“ за 2019. годину. Пројекат се финансира сопственим средствима Правног факултета у Новом Саду.

још тражи своје место у уставном систему. Сличан закључак се може извести и када је реч о неким државама Европске уније.¹

Уставни суд Италије припада групи старијих европских уставних суда. У тренутку када је успостављен, Уставом од 1948. године, правно и политичко окружење није ишло на корист успостављању судске контроле закона. Уставни концепт Италије након Другог светског рата представљао је чудну мешавину британске и француске правне традиције. Са једне стране, сувереност парламента била је неупитна (блиско британској правној традицији); са друге, судска власт је сматрана устима закона, *la bouche de la loi* (блиско француској правној традицији). Најјаснији доказ да институција уставносудске контроле закона није била најдобронамерније прихваћена представља одлагање њеног фактичког успостављања. Уставни суд Италије је успостављен 1956. године, дакле, осам година након доношења Устава којим је нормативно уобличен.²

Међутим, упркос почетном неповерењу, Уставни суд је брзо израстао у једну од најутицајнијих институција у уставном систему Италије и завредео највеће поштовање свих других органа власти.³ Висок ниво креативности и активизма који испољава током година омогућава развој италијанског правног система и успостављање модерне уставне државе. Међутим, специфичност уставносудског активизма огледа се у томе што Суд у тумачењу уставних норми веома често иде далеко од самог текста Устава и постаје чинилац његове „тихе трансформације“.⁴ У том смислу, одлуке Уставног суда чине важан део уставне материје у уставном праву Италије и незаобилазан су елемент у његовом разумевању.⁵ И уопште, посебност италијанског

¹ Према Извештају Комисије Европске уније из децембра 2017. године у Пољској је у периоду од две године усвојено тринаест закона који утичу на читаву структуру судског система, делујући, између осталог, и на Уставни Трибунал; да је законодавној и извршној власти омогућено да врши политички утицај на судску грану власти, те да постоји јасан ризик кршења владавине права у овој држави. Видети: Marta Cartabia, „The Rule of Law and the Role of Courts“, *Italian Journal of Public Law*, vol. 10, issue 1, 2018, 5.

² Marta Cartabia, „Of Bridges and Walls: The Italian Style of Constitutional Adjudication“, *Italian Journal of Public Law*, vol. 8, issue 1, 2016, 38-41.

³ *Ibid.*, 41.

⁴ Tania Groppi, Irene Spigno, „The Constitutional Court of Italy“, *Comparative Constitutional Reasoning* (eds. András Jakab, Arthur Dyevre, Giulio Itzcovich), Cambridge 2017, 516-517.

⁵ Простор за велики раскорак у садржини формалног и материјалног појма устава у Италији лежи, пре свега, у чињеници да текст Устава представља материјални израз два међусобно супротстављена политичка блока која су чинила састав Уставотворне скупштине: Католичке партије (*Democrazia Cristiana*), са једне стране, и партија левог крила, са друге (*Partito Comunista* и *Partito Socialista*). Компромис у прихватању њихових захтева изражен је тако у форми, понекад супротстављених, уставних принципа чије се усаглашавање мора вршити у тренутку примене односно тумачења Устава. Irene Spigno, „Additive Judgments“, *A Way to Make the Invisible Content of the Italian Constitution Visible, The Invisible Constitution in Comparative Perspective* (eds. Rosalind Dixon, Adrienne Stone), Cambridge 2018, 458.

конституционализма лежи управо у уставним променама које се неформално одвијају у различитим формама, што представља последицу уставне културе ове земље и њеног политичког система.⁶

Уставни суд Србије, пак, установљен је касније, 1963. године. Међутим, безмало шездесет година његовог постојања ипак га не сврстава у ранг угледнијих институција ове врсте на европском правном простору. Разлози су очигледни. У амбијенту социјалистичке уставности, Уставни суд је сматран саставним делом скупштинског система заснованог на начелу јединства власти у којем је фактичку премоћ имала комунистичка партија. Отуда активност Суда у овом периоду није упоредива са активношћу значајнијих европских судова, будући да се Суд није бавио озбиљним питањима уставног система. Озбиљније позиционирање Уставног суда у уставном систему није фактички успостављено ни након доношења Устава од 1990. године, односно увођења принципа поделе власти, иако је у формалном смислу овај орган имао карактер независне и самосталне институције уставне контроле. Тек након доношења Устава од 2006. године Уставни суд је почео озбиљније да захвата област заштите уставности.⁷ Дакле, последње две деценије, угрубо речено, могле би се сматрати периодом поступног позиционирања ове институције у уставном систему, који тече упоредо са развијањем уставне културе као и сазревањем правних и политичких институција у Републици Србији.

Оба уставна суда су прилично различита, како у погледу уставноправног положаја и улоге, тако и у погледу друштвеног и политичког амбијента унутар којег делују, националног и наднационалног. Управо та различитост пружа простор за уочавање другачијих модела и приступа у уставном судовању као и изналагање оних који могу бити корисни са аспекта развијања институције уставног суда. У том смислу, овај рад има за циљ да укаже на специфичности које одликују уставне судове ових двеју земаља као и њихову улогу у развијању уставних система, са посебним освртом на заштиту уставног идентитета који, чини се, заузима нарочито место у развоју европског конституционализма данас.

2. НАДЛЕЖНОСТИ УСТАВНИХ СУДОВА

Када се посматра начин на који су нормативно уобличени уставни судови Италије и Србије, осим сличности у погледу начина избора судија, у свему другом уочава се јасна разлика. Надлежности уставних судова ових двеју држава су битно другачије опредељене по обиму, па и по квалитету.

⁶ Опширније: Т. Groppi, I. Spigno, 517.

⁷ Опширније: Драган Стојановић, „Да ли и како реформисати Уставни суд?“ *Зборник радова Правног факултета у Нишу* 78/2018, 31-32.

Уставни суд Италије има веома уско постављен круг надлежности. Овим је и сам приступ овом суду прилично отежан, што му у извесном смислу обезбеђује ауторитет као и простор да се фокусира на суштинска уставноправна питања. Уставни суд, практично, има четири надлежности: испитивање уставности националних и регионалних закона; одлучивање о сукобу надлежности између државе и региона као и између самих региона; одлучивање о оптужбама против председника Републике за издају и покушај обарања устава и, најзад, одлучивање о прихватљивости захтева за одржавање референдума о укидању закона. Прве три надлежности успостављене су Уставом, док је четврта уведена чланом 2 Уставног закона бр. 1/1953.⁸

Сама нормативна уставна контрола, поред националних и регионалних закона, укључује и националне акте са законском снагом, уставне законе којима се мења Устав, па чак и законе који су били на снази пре доношења Устава од 1948. године.⁹ У италијанском уставном систему ова контрола је претежно ослоњена на конкретан спор уставности, који подразумева активну улогу редовних судова у његовом покретању.¹⁰ И уопште, посебност италијанске уставносудске нормативне контроле лежи у непрестаном дијалогу који се одвија између Уставног и редовних судова, односно начина на који се перципира улога редовних судова у контроли и заштити уставности. У том смислу, сарадња Уставног и редовних судова представља угаони камен система уставносудске контроле, те њихова међузависност тешко да допушта закључак да је Уставни суд у потпуности супериоран у односу на редовне судове, када је реч о овој врсти контроле.¹¹ Насупрот томе, активна легитимација у погледу покретања апстрактне уставносудске нормативне контроле лежи у рукама државе и региона. Након реформе из 2001. године ова контрола у оба случаја има накнадни карактер и њено покретање стриктно је ограничено роком, иако превентивна контрола није у попуности елиминисана из правног система. Пре реформе, држава је могла да затражи испитивање регионалних закона пре њиховог ступања на снагу, док су региони могли да затраже испитивање националних закона тек након њиховог ступања на снагу.¹² У италијанском систему уставне контроле, предмет испитивања не могу бити акти подзаконског карактера, што је случај код нас.

⁸ Т. Groppi, I. Spigno, 519.

⁹ Justin Orlando Frosini, „Constitutional justice“, *Introduction to Italian Public Law* (ed. Giuseppe Franco Ferrari), Milano, 2008, 195.

¹⁰ Изузетак у том смислу су биле 2012. и 2013. година када су апстрактни спорови уставности имали превагу над конкретним. Paolo Passaglia, „Making a Centralized System of Judicial Review Coexist with Decentralized Guardians of the Constitution: The Italian Way“, *The Italian Law Journal*, vol. 2, no. 2, 2016, 422-423.

¹¹ *Ibid.*, 417.

¹² Опширније: J. Orlando Frosini, 198-200.

Уставни суд Србије, за разлику од Уставног суда Италије, има прешироки круг надлежности „које знатно превазилазе стандарде европског модела уставног судства.“¹³ Овако широки круг надлежности, са нормативне стране пружа шири простор за заштиту уставности. Међутим, у суштинском смислу, како се показало у пракси, овакав приступ у дефинисању надлежности Уставног суда разводњава његову улогу заштитника Устава. Практика показује да су поступци по уставним жалбама у добром делу маргинализовали основну уставносудску функцију нормативне контроле права, док неке надлежности Уставног суда нису нашле своју практичну примену ни у једном конкретном случају.¹⁴ Сама нормативна контрола права је широко постављена, како у погледу аката који могу бити предмет ове контроле (укључујући и подзаконске акте), тако и у погледу субјеката за покретање овог поступка, у које се убраја и сам Уставни суд. Конкретан спор уставности је, такође, нормативно уобличен, али у пракси нема своју примену. Растерећење Уставног суда, у извесном смислу, учињено је законским преношењем надлежности испитивања повреде права на суђење у разумном року у надлежност редовних судова.¹⁵ Међутим, и само одступање од начела супсидијарности уставне жалбе (оно се, наиме, односило на заштиту права на суђење у разумном року) било је прописано законом, па се с правом може поставити питање уставности таквог облика „подешавања“ надлежности Уставног суда.

У надлежност оба уставна суда је одлучивање о оптужбама против председника Републике. Поступак одлучивања је ипак различито постављен. У оба случаја поступак се покреће од стране парламента; међутим, у италијанском уставном систему поступак се окончава доношењем одлуке Уставног суда, док у нашем систему уставносудска одлука само претходи коначној одлуци коју доноси парламент односно Народна скупштина.¹⁶ Узгред, ова надлежност Уставног суда Италије се раније протезала и на одлучивање о оптужбама против министара. Оно је Уставним законом број 1/1989 пренето у надлежност редовних кривичних судова. Уставна пракса познаје један такав случај: случај *Lockheed* из 1978-79. године који се водио против два бивша министра.¹⁷

¹³ Боса М. Ненадић, „Утицај уставносудског делања на вршење законодавне власти“, *Номојехника и њравничко расуђивање* (ур. Радмила Васић), Београд, 2018, 242.

¹⁴ Опширније: Д. Стојановић (2018).

¹⁵ Закон о заштити права на суђење у разумном року, *Службени гласник РС*, бр. 40/2015.

¹⁶ Опширније о одлучивању о оптужбама против шефа државе у италијанском уставном систему: J. Orlando Frosini, 209-210.

¹⁷ The Italian Constitutional Court, 37. доступно на: https://www.cortecostituzionale.it/documenti/download/pdf/The_Italian_Constitutional_Court.pdf (02.06.2020).

3. НАЧИНИ УСТАВНОСУДСКОГ РЕЗОНОВАЊА ОДНОСНО „ЧИТАЊА“ УСТАВА

Нормативни аспект је нужан, али не и довољан критеријум за поређење два уставна суда. Далеко је важније узети у обзир начин на који уставни судови врше надлежности уставносудске контроле, у суштинском, супстанцијалном смислу. У којој мери и на који начин им уставни текст служи као мерило вршења сопствених надлежности, на који начин приступају његовом „читању“, и последично, каква је њихова улога у његовом развијању узимајући у обзир уставноправни положај ових институција и друштвено-политички амбијент унутар којег делују? И на овом пољу се показују значајне различитости.

Уставни суд Италије негује наглашен интерпретативни стил у „читању“ устава. Сагласно теорији којој је приклоњен Уставни суд Италије, основни параметри у тумачењу устава су уставни принципи или уставне вредности. То је изражено и у самој одлуци Уставног суда (1/2013) у којој је јасно подвучено да се Устав темељи на принципима који су блиско повезани и који треба да буду међусобно уравнотежени, да се судска контрола мора вршити у односу на уставни систем као целину, а не у односу на појединачне одредбе посматране издвојено, те да фрагментарна интерпретација може водити исходу који је супротан циљевима уставне заштите.¹⁸ Овакав интегративни приступ у тумачењу уставног текста је природан модел у вршењу уставне контроле.

Уставни суд Италије није нарочито наклоњен позитивистичком приступу и строго језичком тумачењу уставних норми и у томе је његова специфичност. Према речима самог Суда „*чиста текстуална интерпретација је увек примитивни метод*“ нарочито када је уставна интерпретација у питању.¹⁹ Сасвим супротно, Суд је опредељен за интерпретативни стил, који негује системско тумачење уставних принципа и балансирање права. Таквим приступом Суд исказује јасан уставносудски активизам и доприноси успостављању разлике између „писаног“ и „живог“ устава, карактеристике типичне за италијански уставни систем.²⁰ И уопште, правила тумачења у Италији нису строго опредељена. Дословно тумачење текста јесте само један од приступа које суд може одабрати и обично представља почетну позицију. Судови могу одступити од строгог придржавања текста и узети у обзир стварну интенцију законодавца, па чак и друштвену еволуцију и промене у

¹⁸ Опширније: Т. Groppi, I. Spigno, 527.

¹⁹ Одлука 1/2013. Нав. према: *Ibid*, 549-550.

²⁰ Опширније: *Ibid*, 557.

ширем правном поретку.²¹ Несумњиво је да оваквим модерним приступом Уставни суд, са једне стране, доприноси еволуцији уставног система, а са друге, замагљује границу између пожељне мере уставносудског активизма и саме уставотворне власти.

Уставни суд Србије, такође, негује и развија системски приступ у тумачењу Устава, са ослонцем на уставна начела. Међутим, наш Уставни суд ипак нема ту меру инвентивности какву има Уставни суд Италије, у смислу да иде далеко од самог уставног текста. И наш Уставни суд је, у одређеним случајевима, исказивао креативност у том правцу, потврђујући права која словом Устава нису записана.²² Иказао је, такође, инвентивност и у развијању појединих уставних начела, нпр. начела јединства правног поретка, изнедривши категорију тзв. системских закона. У том смислу, наведена уставносудска пракса допушта закључак да уставносудски активизам постоји у извесној мери и у раду нашег Уставног суда.

Међутим, чини се, ипак, да се наш Уставни суд више креће на терену „неутралне власти“, те да уставносудском активизму прибегава у одређеној мери и без јасно изграђеног приступа. Овакав закључак се може извући са ослонцем на речи проф. Стојановића, бившег судије Уставног суда, да не постоји сумња да је наш „Уставни суд до сада јасно исказивао намеру да стиркићно иошћује докћирину судског ођраничења и судске уздржљивосћи, не само у конћиролу усћавносћи закона, неђо и ироверавању усћавносћи одлука редовних судова у иосћуику ио усћавним жалбама.“; да је у последњем случају „иосле извесног колебања, иосћейено наиушћиао докћирину ригидне уздржљивосћи, ииражећи ослонац за власћишћи судски акћивизам у иниерирейационим фиђурама Суда у Сћиразбуру.“²³ Исти аутор, такође, наводи „да му се може замерићи да је у иојединим случајевима у иоме можда оишћиао иредалеко, иосћуијајући као вишћа судска инсћанца.“²⁴ Најзад, исти аутор подвлачи да је у пракси развијена и „сумњива консћрукција „иолишћичких акаћиа“ који измићу усћавносудској конћиролу.“²⁵ Узимајући све то у обзир, природно се намеће закључак да се наш Уставни суд још увек „профилише“ у улози заштитника Устава, тражећи неопходан баланс између остваривања функције неутралне власти као и пожељне мере уставносудског активизма неопходно потребне за развијање Устава.

²¹ P. Passaglia, 427.

²² Уставни суд је, нпр. потврдио постојање слободе појединца да одлучује о располагању са својим посмртним остацима, иако ова слобода, словом Устава, није изричито гарантована. Вид. IУз-27/2009, *Службени гласник РС*, бр. 85/2013.

²³ Д. Стојановић (2016), 44.

²⁴ *Ibid.*

²⁵ *Ibid.*, 44. и фуснота 3.

4. ДИЈАЛОГ УСТАВНОГ СУДА СА ДРУГИМ ОРГАНИМА

Остваривањем уставне контроле, уставни судови непрестано граде и развијају однос са органима власти чије акте оцењују. Уставни суд Италије, иако свестан своје основне мисије, од самих почетака негује отворен и релацијски однос са другим органима власти, како политичким тако и судским.²⁶ Овај однос се развија и гради на међусобном дијалогу, који Устави суд, са своје стране, провоцира различитим модалитетима одлучивања који немају стриктно нормативно упориште, већ представљају плод праксе овог Суда. У том смислу, у теорији се оцењује да је Уставни суд Италије, управо оваквим различитим типовима одлука, извршио снажан утицај на целокупни правни систем и истовремено обликовао односе са другим гранама власти, превасходно са судском и законодавном.²⁷ Уставни суд Србије, са своје стране, обликује ове односе држећи се претежно концепта неутралне политичке власти, уз извесни степен активизма, нарочито када је реч о испитивању аката судске власти.

а) однос уставног суда са судском влашћу

Уставни Суд Италије од самих почетака поступно развија изузетно квалитетан дијалог са редовним судовима и то на два начина. Са једне стране, овај Суд је постепено преместио обавезу системског тумачења устава на судску власт, путем доктрине о тумачењу сагласном Уставу („*Interpretation in Conformity with the Constitution*“).²⁸ Сагласно овој доктрини, поступајући суд, пре покретања конкретног спора уставности, мора да покуша да одредби (коју треба да примени) да значење сагласно Уставу, „залазећи чак иза самог текста одредбе, уколико је то потребно“.²⁹ Овај принцип, заједно са доктрином „живог закона“ („*diritto vivente*“) чини окосницу односа Уставног суда и редовних судова у Италији и помоћу њих се у практичном смислу остварује разграничење надлежности ових органа: примарна надлежност у тумачењу закона остаје у рукама судске власти; надлежност тумачења Устава и контроле закона у рукама Уставног суда.³⁰ Међутим, чињеница да применом овог принципа, судови у тумачењу могу отићи далеко од дословног значења одредби закона у теорији је отворила питање мере допустивости

²⁶ М. Cartabia (2016) 41.

²⁷ Опширније: Т. Groppi, I. Spigno, 523.

²⁸ Уставни суд је принцип тумачења сагласног уставу (или уставно конформног тумачења) први пут изложио у својој одлуци бр. 356/1996 подвукавши да „закони нису проглашени неуставним зато што им је могуће дати неуставно значење (што неке судије чине), већ зато што им није могуће дати уставно конзистентно тумачење“ *Ibid*, 541.

²⁹ *Ibid*, 527.

³⁰ М. Cartabia (2016), 48-49.

залажења судова у процес стварања права. У том смислу постоји запитаност да ли се судови заиста задржавају у границама Уставом прописане надлежности, ако се има у виду да се уставним одредбама даје нормативни облик вредностима и да њихова практична примена може водити многоструким па чак и опречним решењима.³¹

Са друге стране, Уставни суд Италије је свој дијалог са судском влашћу употпунио различитим облицима интерпретативних одлука.³² Овај облик одлучивања утемељен је на разликовању појмова „одредба“ и „норма“ у смислу да одредба представља писани текст законодавног акта, а норма значење које судови дају одредби приликом њене интерпретације.³³ На тај начин је Уставни суд Италије поставио оквир унутар којег развија дијалог са судском влашћу на темељу уставноправног промишљања и аргументације.

Специфичност уставносудске контроле над судском влашћу у Италији огледа се у непостојању уставне жалбе као посебног правног средства за заштиту људских права. Уставни систем Италије, дакле, не пружа простор грађанима да се непосредно обрате Уставном суду, него је пут уставносудске заштите једино могућ унутар поступка инцидентне нормативне контроле.

Насупрот италијанском, наш Уставни суд није развио одговарајући квалитет дијалога са судском влашћу. Однос овог органа са редовним судовима се „*још увек йоказује као изузетно деликатна, йонегде и крајње сложена йравна ситуација, како са начелног и йравно-догматског, йако још више са становишћа йраксе.*“³⁴ У пракси, они се још увек не посматрају као односи комплементарности, што у суштинском смислу јесу. Разлози за то су недостатак уставне културе као и неразумевање природе односа ова два органа.³⁵

Основно проблемско место у односима ових органа постојало је, и постоји, у области поступања по уставној жалби. Као спорно, најпре се поставило питање да ли Уставни суд може поништавати одлуке судова у поступку о уставној жалби. Након парцијалног касирања закона којим је Уставни суд, у поступку покренутом по сопственој иницијативи, напoкoн „вратио“ над-

³¹ Опширније: Gino Scaccia, „Constitutional Values and Judge-Made Law“, *The Italian Law Journal*, vol. 3, no. 1, 2017, 188-190.

³² Опширније о интерпретативним одлукама видети: Танасије Маринковић, „Интерпретативне одлуке уставних судова“, Уставни суд Србије – у сусрет новом уставу, Београд 2004, 243-261.

³³ J. Orlando Frosini, 202-203.

³⁴ Д. Стојановић (2018), 43.

³⁵ Vladan Petrov, Maja Prelić, *Odnos Ustavnog suda i sudova u svetlosti ustavnog nadzora nad sudskim odlukama – analiza prakse Ustavnog suda Srbije*, 2, доступно на: http://www.fcjp.ba/analize/Vladan_Petrov4_i_Maja_Prelid2_Odnos_Ustavnog_suda_i_sudova_u_svetlosti_ustavnog_nadzora_nad_sudskim_odlukama-analiza_prakse_Ustavnog_suda_Srbije.pdf (22. фебруар 2020.)

лежност уставне контроле судских одлука, чинило се да је спор решен.³⁶ Међутим, спор је настао да се продубљује „*сставовима које је у својим одлукама о уставној жалби утврђивао Уставни суд тумачећи материјалноправне и процесноправне одредбе закона, а Врховни касациони суд одбијао да их примени уколико су били другачији од оних које је он заузео.*“³⁷

Ни стање у области нормативне контроле права није охрабрујуће када је реч о развијању дијалога Уставног суда и редовних судова. Инцидентна контрола нормативних аката је потпуно умртвљен институт у нашем уставном систему.³⁸ Ова чињеница може послужити као прилично добар показатељ у којој мери су судови приклоњени уставно конформном тумачењу права које примењују у конкретним случајевима. Са друге стране, интерпретативне одлуке у пракси нашег Уставног суда нису у тој мери присутне, нити се по свом значају могу поредити са таквим одлукама старијих уставних судова.³⁹ Међутим, и само њихово постојање не гарантује да ће се уставносудска интерпретација права садржана у њима заиста и поштовати у пракси примене права будући да не постоји механизам којим би се то утврдило, изузев уколико би се пред Уставним судом појавила уставна жалба која се позива на интерпретативну одлуку.⁴⁰

б) однос уставног суда са законодавном влашћу

Уставни суд Италије, у складу са сопственим схватањем своје уставне мисије, развија отворен и међузавистан однос и са законодавцем. У томе, мора се признати, показује наглашену креативност различитим облицима одлучивања којима, практично, манипулише текстом одредби које испитује. Таквим одлукама може вршити парцијалну касацију одредбе; затим, заменити део оспорене одредбе нечим другим или пак, „дописати“ оспорену одредбу и на тај начин поунити правну празнину за коју налази да постоји.⁴¹ У последњем случају реч је о одлукама које су нарочито деликатне.⁴² Ове

³⁶ IУз-97/2012, *Службени гласник РС*, бр. 18/2013.

³⁷ Katarina Manojlović Andrić, *Odnos Vrhovnog kasacionog suda i Ustavnog suda – konflikt koji i dalje traje*, 14, доступно на: http://www.fcjp.ba/analize/Katarina_Manojlovic_Andric-Odnos_Vrhovnog_kasacionog_suda_i_Ustavnog_suda-konflikt_koji_i_dalje_traje.pdf (22. фебруар 2020.)

³⁸ Драган Стојановић, *Стање и проблеми у остваривању накнадне уставне контроле права, Зборник радова Устав Републике Србије – њеј година њосле (2006-2011)*, Ниш, 2011, 16.

³⁹ Dragan Stojanović, *Ustavni sud u svetlu interpretativnih odluka u normativnoj kontroli, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Nišu*, 72/2016, 50. Опширније о конкретним примерима интерпретативних одлука у пракси нашег Уставног суда: Наташа Рајић, „Интерпретативне одлуке у пракси Уставног суда Србије“, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду*, 4/2014, 359-373.

⁴⁰ *Ibid.*, 49.

⁴¹ I. Spigno, 463-464.

⁴² T. Groppi, I. Spigno, 523.

одлуке, у ствари, представљају најспорније одлуке са аспекта дозвољеног уставносудског активизма, будући да њима Уставни суд на најдиректнији начин захвата у област стварања права.

Реч је, наиме, о тзв. „додавајућим“ одлукама (*sentenze additive*), путем којих Суд утврђује неуставност закона, али „не због онога *ш*ио закон *ѝ*ро-*ѝ*исује, већ због онога *ш*ио закон не *ѝ*роѝисује“ и уводи нову (недостајућу) норму у правни систем, преузимајући тако улогу која у италијанском уставном систему припада скоро искључиво парламенту.⁴³ Прву такву одлуку Уставни суд је донео 1967. године, образлажући је чињеницом да се „законодавац зауставио на ѝола ѝуѝа“. Стога је од почетка постало јасно да је сврха оваквог облика уставносудског одлучивања уперена ка попуњавању законодавних пропуста и то оних делимичних, у којима је законодавац заиста застао на пола пута у нормативном деловању.⁴⁴ Да овакав облик уставносудског одлучивања подразумева залажење у домен стварања права потпуно је неупитно. Постоје, међутим, схватања у теорији која у неку руку оправдавају овако наглашен уставносудски активизам наводећи да Суд ипак нема свој сопствени „политички курс“ у доношењу таквих одлука; да оне задржавају карактер судских одлука и не представљају чисту креацију, већ изналажење нечега што већ постоји у правном систему те да представљају инструмент помоћу којег Уставни суд открива „невидљиво значење“ Устава.⁴⁵ У том смислу, постојање оваквих одлука као и ставове којих их поткрепљују би требало посматрати у светлости посебности италијанског уставног система.

Интерпретативне одлуке, које чине инструмент дијалога Уставног и редовних судова у италијанском уставном систему, такође, треба сагледати и у светлости односа Уставног суда и парламента, будући да се путем њих опредељује (уставноправно прихватљива) садржина права коју је креирао законодавац. Постоје, такође, и друге специфичности које граде однос Уставног суда Италије и законодавца (остављање рока да се „негативно оцењени закон“ уподоби Уставу и др.) чија би детаљнија анализа превазилазила оквире овог рада.

Наш Уставни суд се, са друге стране, са ослонцем на концепт неутралне судске власти, до сада кретао у границама улоге тзв. „негативног законодавца“, уклањајући из правног система оне одредбе за које је нашао да нису у сагласности са Уставом и законом.⁴⁶ У образложењима многих ових одлука Уставни суд је изложио експлицитна „упутства“ за законодавца.⁴⁷ Реакције законодавца на одлуке Уставног суда којима је било утврђено да је

⁴³ I. Spigno, 459.

⁴⁴ *Ibid.*, 465.

⁴⁵ *Ibid.*, 481.

⁴⁶ Б. М. Ненадић, 255.

⁴⁷ *Ibid.*, фуснота 423.

закон није сагласан са Уставом биле су различите: од доследног поштовања ставова Уставног суда, преко простог преформулисања текста законске одредбе, избегавања доношења закона, до доношења решења потпуно супротних ставовима Уставног суда изложених у касаторној одлуци, па чак и до уставне ревизије, како би се поништило дејство уставносудске одлуке која није ишла у прилог политичким странкама.⁴⁸ Наравно, дијалог са законодавцем обележавало је и повремено пасивно држање Уставног суда у ситуацијама у којима је било места уставносудском реаговању, као и примена релативно спорних института којима се Уставни суд опредељивао за тактички приступ у развијању дијалога са законодавцем (одлагање објављивања одлуке, застој у поступку испитивања уставности), а који би се могли оценити и као спорни са становишта заштите уставности.⁴⁹

Уставни суд се, такође, дуго „није одважио да диспозитив (и образложење) своје одлуке сачини у форми *правих интерпретативних одлука*.“ већ се радије користио одређеним облицима неформалног обраћања парламенту којима је указивао на непотпуност и двосмисленост појединих законских решења, као и на нејасноће у њиховом тумачењу.⁵⁰ Пракса доношења правих интерпретативних одлука уследила је тек након што се Суд суочио са озбиљним и компликованим уставним споровима. Међутим, њихова бројност и квалитет не допуштају закључак да су оне типичне и препознатљиве у пракси нашег Уставног суда као ни да постоји јасна интерпретативна доктрина у њиховом доношењу.⁵¹

5. УЛОГА УСТАВНОГ СУДА ИТАЛИЈЕ У ЗАШТИТИ УСТАВНОГ ИДЕНТИТЕТА

Када се говори о улози уставног суда у развоју уставног система, свакако се не може заобићи квалитет њихове комуникације са судским институцијама наднационалног нивоа. Неспорно је да у данашње време уставни судови делују у амбијенту који одликује сложен и слојевит систем националног и наднационалног права. Основни изазов са којим се суочавају уставни судови у том смислу јесте питање заштите сопственог уставног идентитета. То питање је нарочито усложњено у правном простору Европске уније у

⁴⁸ Опширније: *Ibid*, 256-258.

⁴⁹ О примени института застоја са поступком испитивања уставности опширније: Слободан Орловић, Наташа Рајић, „Застој у поступку нормативне контроле – прилог расправи о заштити објективне уставности“, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду*, 4/2017, 1471-1484.

⁵⁰ Боса М. Ненадић, 261, и фуснота 435.

⁵¹ *Ibid*, 261-262. Видети, нпр. Одлуку IУз-353/2009, *Службени гласник РС*, бр. 67/2012.

којем државе чланице имају обавезу да обезбеде директну примену права ЕУ. Судски органи ових држава, као и сами уставни судови, у том смислу нужно развијају дијалог са Судом правде Европске уније.⁵²

Питање заштите сопственог уставног идентитета је, наравно, од нарочитог значаја и у државама које су некада припадале некадашњем реал-социјалистичком блоку и које су новим уставима покушале да „помире европски и национални уставни идентитет“, и чиниле то често „више у корист „европског“, а на штету националног идентитета“.⁵³ У том контексту је значајно пропратити начин на који свој уставни идентитет штите снажније државе, чланице Европске уније.

Уставни судови значајних држава чланица Европске уније су, како показује пракса, границе дијалога са Судом правде Европске уније свели у оквире оних које сматрају прихватљивим са становишта заштите свог уставног идентитета. Оне су, наиме, издвојиле одређен квантум уставних вредности које чине језгро њиховог уставног идентитета и које имају апсолутну превагу над непосредном применом права Европске уније.⁵⁴

Уставни суд Италије је у том смислу исказао нарочиту упорност, показаће се, са успехом у заштити сопственог уставног идентитета. Наиме у случају Тарико II (*Taricco II*) Уставни суд је, користећи могућност упућивања претходног питања, затражио од Суда правде Европске уније преиспитивање претходно заузетог става (у случају *Taricco I*) који је непосредно ишао на штету језгра Устава који одређује њен уставни идентитет. Уставни суд се, наиме, укључио у дијалог упућивањем тзв. другог претходног питања износећи друге, уставноправне разлоге који оправдавају измену става Суда правде Европске уније у правцу заштите језгра Устава. Успех није изостао. Суд правде Европске уније је заиста делимично изменио првобитно заузет став. Битно је, међутим, нагласити да је успех Уставног суда Италије постигнут уз упућивање на заједничке уставне принципе (прецизније, принцип „заједнички уставним традицијама држава чланица“ Европске уније), а не

⁵² Први уставни суд који је упутио претходно питање Суду правде Европске уније био је Уставни суд Аустрије. Таквим приступом је отворио пут новом моделу остваривања функције уставног судовања, чиме је на извесан начин одиграо кључну улогу у развоју нове ере европског конституционализма, сличну оној коју је имао у првим фазама уставно-судске контроле. Anna Gampfer, Francesco Palermo, „The Constitutional Court of Austria: Modern Profiles of an Archetype of Constitutional Review“, *Journal of Comparative Law*, vol. 3, no. 2, 2008, 79.

⁵³ Владан Петров, „Устав између европског и националног уставног идентитета“, *Научни скупи са међународним учешћем Универзално и особено у праву*, Зборник радова, Косовска Митровица, 2018, 183.

⁵⁴ Francesco Palermo, Karl Kössler, *Comparative Federalism, Constitutional Arrangements and Case Law*, Oxford, 2017, 63.

уз ослонац на категорију уставног идентитета који има јасну конотацију унутрашњег права.⁵⁵

Из наведеног примера се може закључити да квалитет и крајњи исход дијалога који се одвија између уставних судова и Суда правде Европске уније умногоме зависи од тога како је формулисано (претходно) питање које се упућује. Није, дакле, од пресудне важности ко има „последњу“ реч у овом уставном дијалогу, већ је од изузетне важности сам приступ институције која има „прву“ реч у његовом отпочињању.⁵⁶ То сасвим охрабрује и подстиче покретање дијалога националних и наднационалних судских инстанци, чије је одвијање нужно, када је реч о државама чланицама Европске уније.

Уставни суд Србије не гради однос са Судом правде Европске уније будући да Република Србија није чланица Европске уније. Међутим, Србија јесте у поступку придруживања Европској унији, па искуства Италије у заштити уставног идентитета могу послужити као поучни и охрабрујући примери, уз сво уважавање реалне позиције коју ова држава има на политичкој сцени Европе.

Заштиту свог културног идентитета Италија је остварила и пред Европским судом за људска права (у даљем тексту Европски суд) у случају *Lautsi* у којем је оспоравано истицање распећа у учионицама. Одлука Суда прве инстанце била је негативна по Италију, није била добро прихваћена у овој држави и пропраћена је отвореним неслагањем највиших државних званичника. Велико веће овог суда, поступајући по жалби на првостепену одлуку, донело је одлуку позитивну по Италију.⁵⁷ Иако Уставни суд није био укључен у поступак који се одвијао пред Европским судом, пример је илустративан због упорности коју су италијански државни органи исказали у заштити сопствених вредности.⁵⁸

Италијански Уставни суд је у октобру 2007. јасно определио статус Европске конвенције за заштиту људских права и основних слобода (у даљем тексту Европска конвенција) у унутрашњем правном систему. Доношењем две одлуке, Уставни суд је, са једне стране, са ослоном на уставну промену

⁵⁵ Matteo Bonelli, „The *Taricco* saga and the consolidation of judicial dialogue in the European Union, CJEU, C-105/14 *Ivo Taricco and others*, ECLI:EU:C:2015:555; and C-42/17 M.A.S., M.B., ECLI:EU:C:2017:936 Italian Constitutional Court, Order no. 24/2017“, *Maastricht Journal of European and Comparative Law*, 2018, vol. 25(3), 369-372.

⁵⁶ Опширније: Nicola Lupo, „The Advantage of Having the „First Word“ in the Composite European Constitution“, *Italian Journal of Public Law*, vol. 10, issue 2, 2018, 186-204.

⁵⁷ Опширније: Francesca Astengo, „Freedom of Religion Crucified? Secularism and Italian Schools before the European Court of Human Rights“, *Politique européenne*, 41/2013, 12-39.

⁵⁸ На овом месту треба поменути да је Уставни суд, тумачењем и повезивањем различитих уставних одредби, дошао до закључка о томе да секуларизам представља један од основних принципа италијанског уставног система. Опширније: Susanna Mancini, „The Crucifix Rage: Supranational Constitutionalism Bumps Against the Counter-Majoritarian Difficulty“, *European Constitutional Law Review*, Volume 6, Issue 1, 2010, 8-9.

члана 117 става 1 из 2001. године, извео закључак да Европској конвенцији припада виши статус у хијерархији правних аката него што је то случај са редовним законима (према ранијој пракси, Европској конвенцији је припадало место које је у хијерархији правних аката имао и акт којим је она укључена у унутрашње право, а то је био обични закон) као и да у случају неслагања између Европске конвенције и националних закона, поступајући судија мора да застане са поступком и обрати се Уставном суду. На овај начин, Уставни суд је пресекао праксу којој су постепено почеле да прибегавају неке судије редовног суда, а која се састојала у искључивању примене домаћег права у случају његове колизије са Европском конвенцијом. Са друге стране, Уставни суд је јасно подвукао да се тумачење Европске конвенције мора вршити у складу са праксом Европског суда.⁵⁹

Уставни суд је, међутим, убрзо схватио да је увођењем безусловне обавезе у погледу тумачења Европске конвенције сагласно пракси Европског суда и сам себи умногоме сузио простор за маневар, па је почео да прибегава финим техникама којима је приступ тумачењу учинио флексибилнијим.⁶⁰ На тај начин је свој однос са праксом Европског суда разумео као процес који се непрестано гради и развија.⁶¹

Европска конвенција у нашем уставном систему такође има исподуставни, а надзаконски ранг и тумачи се сагласно пракси Европског суда, са ослонцем на јасно уставно упориште. Уставни суд Србије се у одлучивању ослања и непосредно позива на праксу Европског суда и то како у домену нормативне контроле права, тако и у одлучивању о уставним жалбама и забрани рада удружења.⁶²

6. ЗАКЉУЧАК

Уставни судови имају специфичну улогу у развоју уставног система. Са једне стране, чувају устав и границе које су у њему исцртане у погледу међусобних односа органа власти и односа власти и појединаца; са друге,

⁵⁹ Опширније: Oreste Pollicino, „Italy: Constitutional Court at the crossroads between constitutional parochialism and co-operative constitutionalism. Judgments No. 348 and 349 of 22 and 24 October 2007.“, *European Constitutional Law Review* Volume 4, Issue 2, 2008, 369 и даље.

⁶⁰ Опширније: Oreste Pollicino, „Is There an Italian Style in Constitutional Adjudication“, *Italian Journal of Public Law*, Vol. 8, Issue 1, 2016, 64-70.

⁶¹ О једном од примера из новије праксе Уставног суда опширније: Cristina Renghini, „Ne Bis in Idem Principle and “Double-Track Systems”: The Ongoing Dialogue Between the Italian Constitutional Court and the ECtHR“, *The Italian Yearbook of International Law Online*, Vol. 28, Issue 1, 2019, 475-480.

⁶² Детаљније о примерима из праксе Уставног суда Србије у побројаним надлежностима: Maja Nastić, „ECHR and National Constitutional courts“, *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Nišu* 71/2015, 212-216.

повезују апстрактне уставне одредбе и уставну стварност, сложена, слојевиту и надасве динамичну. Остваривањем својих надлежности, уставни судови и сами граде односе са судским и политичким органима власти, поступно профилишући сопствену позицију у уставном систему. Закључци који би се могли извести у погледу улоге Уставног суда Италије и Уставног суда Србије у развоју уставног система били би следећи.

Уставни суд Италије у развоју уставног система исказује наглашени динамизам у односима са другим органима власти као и наглашену креативност у „читању“ уставног текста. Овај приступ понекад излази из оквира допуштеног судског активизма, пожељног за развијање устава. Истовремено, овај приступ стимулише активно укључивање свих уставних чинилаца у остваривању и развијању Устава, негујући и њихов индивидуалитет, али и осећај за целину уставне архитектуре којој припадају.

Неспорно је да охрабривањем судске власти у правцу уставно конформног тумачења закона Уставни суд Италије доприноси заштити уставности на самом нивоу примене права. Такође је неспорно да различитим интерпретативним одлукама „чува“ оспорени закон односно спречава његову касацију. Међутим, исто тако је неспорно да таквим уставносудским деловањем омекшава границу стриктне поделе власти, непосредно залазећи у домен судског тумачења права као и креирања правних норми.

Однос Уставног суда Италије и других органа власти није поштеђен ломова.⁶³ Напротив, пракса показује да се односи итекако могу заострити. То ипак не доводи у питање позицију Уставног суда и његов ауторитет који је временом изградио.

Уставни суд Србије, са друге стране, не исказује судски активизам у мери у којој то чини Уставни суд Италије и уопште, негује другачији стил у уставносудском пресуђивању. Наш Уставни суд претежно делује из позиције неутралне власти односно „негативног“ законодавца, када је реч о нормативној контроли права. То, наравно, не значи да је однос са законодавцем искључиво једносмерне природе и да у њему нема простора за међусобни дијалог (путем института застоја у поступку испитивања уставности или одлагања објављивања одлуке). Исто тако, не значи да је Уставни суд увек имао храбрости да успостави своју надлежност у појединим деликатним уставноправним споровима.⁶⁴

Уставносудски активизам неспорно је исказао у поступцима по уставним жалбама. Такав активизам је, међутим, више нарушио него изградио односе са судском влашћу. У том смислу, чини се да у односима Уставног

⁶³ Међусобно заостравање односа присутно је чак и у пракси парламента и Уставног суда Аустрије. Опширније: А. Gamper, F. Palermo, 76-77.

⁶⁴ Видети нпр. закључак Уставног суда IУо-247/13, *Службени гласник РС*, бр.13/2015.

суда и редовних судова још увек нема места развијању правог дијалога заснованог на уставноправној аргументацији.

Закључак, који би се могао извести уз уважавање свих историјских, друштвених и политичких прилика које су пратиле рађање, развој и сазревање уставних судова двеју земаља, могао би бити следећи. Положај Уставног суда Италије у уставном систему, како нормативно тако и стварно, квалитетнији је и стабилнији у поређењу са положајем Уставног суда Србије. Уставни суд Италије је развио квалитетнији дијалог са другим органима власти и исказао активну улогу у развијању и заштити Устава, мада је заиста упитно да ли је тиме понекад излазио из оквира својих надлежности. Оно што је заиста похвално и што можемо научити од овог Суда јесте начин на који је приступио заштити уставног индентитета Италије пред Судом правде Европске уније. То треба схватити као оствариву и охрабрујућу чињеницу, наравно уважавајући реалну политичку снагу Италије на европској политичкој сцени.

ЛИТЕРАТУРА И ИЗВОРИ

- Francesca Astengo, Freedom of Religion Crucified? Secularism and Italian Schools before the European Court of Human Rights, *Politique européenne*, 41/2013, 12-39.
- Matteo Bonelli, The *Taricco* saga and the consolidation of judicial dialogue in the European Union, CJEU, C-105/14 *Ivo Taricco and others*, ECLI:EU:C:2015:555; and C-42/17 M.A.S., M.B., ECLI:EU:C:2017:936 Italian Constitutional Court, Order no. 24/2017, *Maastricht Journal of European and Comparative Law*, 2018, vol. 25(3), 357-373.
- Marta Cartabia, The Rule of Law and the Role of Courts, *Italian Journal of Public Law*, vol. 10, issue 1, 2018, 1-8.
- Marta Cartabia, Of Bridges and Walls: The Italian Style of Constitutional Adjudication, *Italian Journal of Public Law*, vol. 8, issue 1, 2016, 37-55.
- Anna Gamper, Francesco Palermo, The Constitutional Court of Austria: Modern Profiles of an Archetype of Constitutional Review, *Journal of Comparative Law*, vol. 3, no. 2, 2008, 64-79.
- Tania Groppi, Irene Spigno, „The Constitutional Court of Italy“, *Comparative Constitutional Reasoning* (eds. András Jakab, Arthur Dyevre, Giulio Itzcovich), Cambridge 2017, 516-559.
- Nicola Lupo, The Advantage of Having the „First Word“ in the Composite European Constitution, *Italian Journal of Public Law*, vol. 10, issue 2, 2018, 186-204.
- Susanna Mancini, The Crucifix Rage: Supranational Constitutionalism Bumps Against the Counter-Majoritarian Difficulty, *European Constitutional Law Review*, Volume 6, Issue 1, 2010, 6-27.
- Katarina Manojlović Andrić, Odnos Vrhovnog kasacionog suda i Ustavnog suda – konflikt koji i dalje traje, доступно на: http://www.fcjp.ba/analize/Katarina_

- Manojlovic_Andric-Odnos_Vrhovnog_kasacionog_suda_i_Ustavnog_suda-konflikt_koji_i_dalje_traje.pdf (22. фебруар 2020.)
- Танасије Маринковић, Интерпретативне одлуке уставних судова, Уставни суд Србије – у сусрет новом уставу, Београд 2004, 243-261.
- Маја Настич, „ЕCHR and National Constitutional courts“, *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Nišu* 71/2015, 203-220.
- Боса М. Ненадић, „Утицај уставног суда на вршење законодавне власти“, *Номојехника и правничко расуђивање* (ур. Радмила Васић), Београд, 2018, 231-276.
- Justin Orlando Frosini, „Constitutional justice“, *Introduction to Italian Public Law* (ed. Giuseppe Franco Ferrari), Milano, 2008, 183-210.
- Слободан Орловић, Наташа Рајић, „Застој у поступку нормативне контроле – прилог расправи о заштити објективне уставности“, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду*, 4/2017, 1471-1484.
- Francesco Palermo, Karl Kössler, *Comparative Federalism, Constitutional Arrangements and Case Law*, Oxford, 2017.
- Paolo Passaglia, „Making a Centralized System of Judicial Review Coexist with Decentralized Guardians of the Constitution: The Italian Way“, *The Italian Law Journal*, vol. 2, no. 2, 2016, 405-431.
- Владан Петров, „Устав између европског и националног уставног идентитета“, *Научни скупи са међународним учешћем Универзално и особено у праву*, Зборник радова, Косовска Митровица, 2018, 181-191.
- Vladan Petrov, Маја Прелич, Odnos Ustavnog suda i sudova u svetlosti ustavnog nadzora nad sudskim odlukama – analiza prakse Ustavnog suda Srbije, доступно на: http://www.fcjp.ba/analize/Vladan_Petrov4_i_Maja_Prelis2-Odnos_Ustavnog_suda_i_sudova_u_svetlosti_ustavnog_nadzora_nad_sudskim_odlukama-analiza_prakse_Ustavnog_suda_Srbije.pdf (22. фебруар 2020.)
- Oreste Pollicino, „Italy: Constitutional Court at the crossroads between constitutional parochialism and co-operative constitutionalism. Judgments No. 348 and 349 of 22 and 24 October 2007.“, *European Constitutional Law Review*, Volume 4, Issue 2, 2008, 363-382.
- Oreste Pollicino, „Is There an Italian Style in Constitutional Adjudication“, *Italian Journal of Public Law*, Vol. 8, Issue 1, 2016, 56-71.
- Наташа Рајић, „Интерпретативне одлуке у пракси Уставног суда Србије“, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду*, 4/2014, 359-373.
- Cristina Renghini, „*Ne Bis in Idem* Principle and “Double-Track Systems”: The Ongoing Dialogue Between the Italian Constitutional Court and the ECtHR“, *The Italian Yearbook of International Law Online*, Vol. 28, Issue 1, 2019, 475-480.
- Gino Scaccia, „Constitutional Values and Judge-Made Law“, *The Italian Law Journal*, vol. 3, no. 1, 2017, 177-191.
- Irene Spigno, „Additive Judgments“, A Way to Make the Invisible Content of the Italian Constitution Visible“, *The Invisible Constitution in Comparative Perspective* (eds. Rosalind Dixon, Adrienne Stone), Cambridge 2018, 457-481.
- Драган Стојановић, „Да ли и како реформисати Уставни суд?“, *Зборник радова Правног факултета у Ници* 78/2018, 31-46.

Dragan Stojanović, Ustavni sud u svetlu interpretativnih odluka u normativnoj kontroli, *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Nišu*, 72/2016, 37-54.

Драган Стојановић, „Стање и проблеми у остваривању накнадне уставне контроле права“, *Зборник радова Уставне Републике Србије – њеј година њосле (2006-2011)*, Ниш, 2011, 1-19.

The Italian Constitutional Court, доступно на: https://www.cortecostituzionale.it/documenti/download/pdf/The_Italian_Constitutional_Court.pdf (02.06.2020).

Закон о заштити права на суђење у разумном року, *Службени ѓласник РС*, бр. 40/2015.

ГУз-353/2009, *Службени ѓласник РС*, бр. 67/2012.

ГУз-27/2009, *Службени ѓласник РС*, бр. 85/2013.

ГУз-97/2012, *Службени ѓласник РС*, бр. 18/2013.

ГУо-247/13, *Службени ѓласник РС*, бр.13/2015.

Slobodan P. Orlović, Ph.D., Full Professor
University of Novi Sad
Faculty of Law Novi Sad
S.Orlovic@pf.uns.ac.rs

Nataša N. Rajić, Assistant with Ph.D.
University of Novi Sad
Faculty of Law Novi Sad
N.Rajic@pf.uns.ac.rs

The Role of Constitutional Court in the Development of Italian and Serbian Constitutional Systems

Abstract: *Constitutional court, as a special institution of the centralised system of constitutional control, takes significant place in a modern constitutional state. The aim of this paper is to indicate the main features of Italian and Serbian constitutional courts and their role in the development of constitutional systems. The analysis will cover the scope and quality of their competences, the way on which they interpret the constitutional text and the quality of dialogue they develop with judicial and political organs. The special focus will be put on the role of the Italian Constitutional court in protection of constitutional identity which seems to have the key role in the development of the European constitutionalism today.*

Keywords: *constitutional court, constitutional system, Italy, Serbia.*

Датум пријема рада: 11.05.2020.